

Heteronormatiivisuuden kritiikkiä ja poliittisuuden uudelleen ajattelemista

BROWNE, KATH, JASON LIM & GAVIN BROWN (2009; toim.). *Geographies of sexualities – theories, practices and politics*. 264 s. Ashgate, Farnham.

Seksuaalisuuden maantieteitä esittelevän teoksensa johdantoartikkelissa brittimaantieteilijät Gavin Brown, Kath Browne ja Jason Lim perustelevat kirjan ajankohtaisuutta ja tärkeyttä sillä, että ”seksuaalisuuden maantieteitä opetetaan tänä päivän maantieteen oppialalla monilla, ellei useimmilla, perusopintokursseilla”. Heidän mukaansa ”alan tutkimus on paisunut räjähdysmäisesti” ja ”seksuaalisuuden maantieteiden piirissä syntyneiden ajatusten vaikutus tieteenalaan laajemmin on kasvanut” (s. 1). Sivulauseessa he tosin toteavat tämän koskevan Britanniaa ja Yhdysvaltoja. Tämä kiteyttää hyvin yhden kirjan suurimmista heikkouksista: teos on auttamattoman anglokeskeinen. Harvat linjasta poikkeavat artikkelit (Jin Haritawornin, Tatiana Matejskovan ja Farhang Rouhanin) ja anglokeskeisyyden toistuva esille tuominen lähinnä korostavat ongelmaa. Seksuaalisuuden määrittelyä ja siihen kytkeytyviä valtasuhteita, käytäntöjä, rakenteita, vinoumia ja muita ulottuvuuksia lähestytään lähes yksinomaan brittiläis-amerikkalaisessa yhteiskunnallisessa kehityksessä. Tämä säätää muita kulttuuripiirejä tuntevan lukijan silmän kriittiseen asentoon.

Toinen huomiota kiinnittävä seikka liittyy raflaavaan kielenkäyttöön. Esimerkiksi David Bellin ”Fucking geography, again” -otsikko voi tuntua turhan haastavalta lukijalle, joka ei tunne ennalta queer-tutkimuksen karikoita. Myös alalle tyypilliset käsitteet, kuten *BDSM* ja *dogging*, eivät välttämättä ole itsestään selviä muille kuin alaan perehtyneille harrastajille ja tutkijoille (s.11). Kriittisen sukupuolisuuden tutkimuksen näkökulmasta terminologiset valinnat ovat kuitenkin perusteltuja ja esimerkiksi Bellin itsereflektiivisen tekstin luettuaan jokainen ymmärtää, mistä termien käytössä on kysymys.

Myös tiettyjen muotiteorioiden liputtaminen voi ärsyttää brittiläisen ”uuden tilateorian” höttöisyyteen turhautuneita tutkijoita. Esimerkiksi Limin thriftiläinen tarkastelu osoittaa, että tuttujen asioiden sanominen toisin tuottaa jännittäviä ajatuskulkuja, mutta vain vähän välineitä ilmiön tarkasteluun. Ilkeästi voisi todeta, että tällaisella ”olkinukkestrategiaan” perustuvalla teoretisoinnilla queer-tutkijat tuskin pystyvät näyttämään hampaitaan laajalle maantieteilijäyhteisölle. Tämän kaltainen keskustelu on kuitenkin teoksessa sivuroolissa, osana moniäänistä kokonaisuutta.

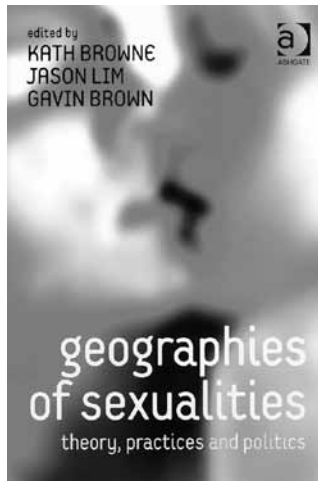
Kun epäkohdat sivuutetaan, vie teos useiden mielenkiintoisten kysymysten äärelle. Itselleni kaksi aihetta näyttäytyi kiinnostavampana ylitse muiden. Ensiksikin heteronormatiivisuuden kritiikkiin painottuva queer-teorian tulkinta tarjoaa hedelmällisen näkökulman minkä tahansa ihmis(maan)tieteen ilmiön käsittelyyn. Kaikki artikkelit eivät tosin seuraa tätä tulkintaa – suuri osa em-

piirisestä tarkastelusta paljastaa tutkimuksen taustalta dualistisen sukupuolikäsityksen – mutta se ei haittaa lukemista. Jos teokseen suhtautuu heteronormatiivisuuden purkamisen dynaamisena projektina, voivat esitellyt sukupuolisuuden tulkinnat avautua monenlaisiksi analyttisen ajattelun välineiksi.

Toinen kiinnostava keskustelu, johon kirjan luvataan esipuheessa tarjoavan käsitteellisiä välineitä, liittyy poliittisuuden määrittelyyn. Kriittisen queer-tutkimuksen tavoitteena on usein sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien arkielämän ilmiöiden politisoiminen, jolloin joudutaan myös itse poliittisuuden määrittelemisen äärelle. Niinpä tutkimusalueen voisi ajatella tarjoavan uudenlaisia näkökulmia poliittisen maantieteen tarkastelutapoihin. Itse hieman petyin teoksen antiin tässä suhteessa, sillä kyseisessä merkityksessä poliittisuus ei ole kirjan läpileikkaava teema heteronormatiivisuuden tavoin – enemmän keskitytään jo politisoitujen kysymysten ja politiikkojen käsittelyyn. Muutamassa artikkelissa poliittisuuden nuoralla tasapainoiltaan kuitenkin varsin taidokkaasti, mikä vihjaa tutkimusalan mahdollisuuksista tuottaa jatkossa kiinnostavaa poliittisuuden pohdintaa.

Kolmas mainitsemisen arvoinen huomio liittyy teoksen otsikon ensimmäiseen sanaan – maantieteisiin. Jos kyseessä olisi jonkun muun tieteenalan tutkijoiden kokoama teos, käytettäisiin artikkelieissa luultavasti useammin ”konstektualisointia” ja ”illustroitintia” teoretisoinnin ja käsitteellistämisen tukena empiirisen tutkimuksen sijaan. Tässä teoksessa sukupuoleen liittyviä määrittelykamppailuja ja performansseja sekä dualistisen tulkintatavan seurausta tarkastellaan ”maailmassa tapahtuvina”, Hannah Arendtin muotoilua lainatakseni. Kolikolla on tietysti kääntöpuolensa: osa teksteistä jää teoreettisesti melko ohuiksi, kun viiva perinteisen feministisen tutkimuksen ja queer-tutkimuksen välille vedetään lähinnä valitsemalla tutkimuksen kohteeksi seksuaalisia vähemmistöjä tai marginaalista seksuaalikäyttäytymistä. Kokonaisuutena teos kuitenkin tarjoaa välineitä seksuaalisuuden luonnollistuneiden merkitysten ja sukupuolisuuden ”tapahtumisen” pohtimiseen monissa konkreettisisa yhteyksissä, joista suuri osa on sovitettavissa angloamerikkalaisten elämismaailmojen ulkopuolellekin kohtuullisin painistuksin.

Teos on jaettu kolmeen osaan: teorioihin, käytäntöihin ja politiikkoihin. Tämän jaottelun ei kannata antaa ohjata lukemista turhan paljon, koska teoreettisesti korkeatasoinen keskustelu ei painotu ensimmäiseen osioon eikä poliittisuuden käsittelykään sijoitu erityisesti loppuosaan. Toisen rakenteellisen elementin muodostavat neljä tutkimusalueen historiaa ja kehitystä luotaavaa tekstiä, jotka on ripoteltu osioiden sisään. Suurelle yleisölle näistä antoisin on varmasti Phil Hubbardin artikkeli. Hänen tavoitteenaan on ”queering the mainstream”, eli heteronormatiivisuuden kritiikin laajentaminen näkökulmaksi kaik-

keen ihmis(maan)tieteelliseen tutkimukseen (s. 152). Myös Michael Brownin pohdinta queer-näkökulmien tuomisesta kvantitatiiviseen tutkimukseen on lukemisen arvoinen, erityisesti GIS:n opettajille ja tutkijoille.

Hyviä empiiriapainotteisia puheenvuoroja kirjassa esittävät esimerkiksi Jin Haritaworn, Marc Casey ja Vincent Del Casino Jr. Haritawornin keskeinen argumentti on, että dualistinen sukupuolisuuden tulkinta on tuottanut tietynlaista homoseksuaalisuutta tukevaa sosiaalista ja yhteiskunnallista järjestystä, joka entisestään marginalisoi esimerkiksi etnisesti ”toisten” ei-heteroseksuaalisesti suuntautuvien ihmisten elämää. Casey’n tarkastelussa on samankaltainen ote, mutta rodun ja etnisyyden sijaan hän tarkastelee iän, vammaisuuden ja heikon taloudellisen tilanteen merkitystä homoseksuaaliyhteisöissä elävien miesten arkipäivään. Del Casino ottaa niin ikään kantaa vammaisuuden ja seksuaalisuuden suhteeseen, mutta yleisemmällä tasolla. Terveysmaantieteen näkökulmasta hän esittää, että queer-teorian avulla olisi mahdollista purkaa seksuaalisuuden ja vammaisuuden vinoutunutta suhdetta, jonka kautta vammaiset ihmiset määrittellään tyypillisesti joko epäseksuaalisiksi tai hyperseksuaalisiksi. Hänen tekstissään on siis nähtävissä ituja queer-teorian laajemman hyödynnettävyyden mahdollisuuksista maantieteessä.

Teoreettisesti mielenkiintoisimpina pidin Kath Brownen, Hanna Hackerin ja Phil Hubbardin artikkeleita. Browne lähtee liikkeelle dikotomisen sukupuolisuuden ongelmasta ja osoittaa empiirisen tutkimuksensa kautta, että myös LGBTQ (*lesbian, gay, bisexual, trans, queer*)-performointi uusintaa heteronormatiivisuutta argumentoidessaan heteroseksuaalisuutta vastaan. Kirjoittaja ei sorru monen muun tavoin tarjoamaan kikkakonstia ongelman ratkaisemiseen, vaan esittää, että dikotomisen

näkökulman problematisoiminen eri yhteyksissä auttaa vähitellen monimuotoistamaan sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden merkityksiä. Samantyyppisiä ajatuspolkuja seuraten Hacker tarkastelee kehitystyöprojekteissa rakentuvia seksuaali-identiteettejä ja subjektipositiota sekä niihin liittyviä valtasuhteita. Tarkastelu pohjautuu vankasti empiriaan, eikä pääse varsinaisen teorianmuodostuksen tasolle, mutta vakavalle yritykselle soveltaa kompleksista teoreettista ajattelua kenttätyöhön voi nostaa hattua.

Myös Matthew Sothern ja Gavin Brown tunnustelevat teksteissään politisoidun ja politisoimattoman rajapintaa. Tämä antaa viitteitä siitä, että queer-tutkimuksen ja kriittisen poliittisen maantieteen näkökulmien yhteen tuominen voisi olla varsin antoisaa. Tätä korostaa puheenvuorossaan myös Michael Brown, yksi alan pioneereista, joka kehottaa queer-tutkijoita levittäytymään myös kvantitatiivisen tutkimuksen ja opetuksen puolelle – tilastojen ja karttojen laatijoidenkin olisi hyvä olla valistuneita sukupuolisuuden suhteellisuudesta ja siihen kytkeytyvistä sosiaalisen rakentumisen prosesseista.

Kaiken kaikkiaan teos on virkistävää ja monilta osin hyödyllistä luettavaa suurelle osalle suomalaisia maantieteilijöitä. On helppoa yhtyä monen kirjoittajan toiveeseen sukupuolen kriittisen tulkinnan yleistymisestä ja heteronormatiivisen sukupuolikäsityksen vähittäisestä murentumisesta. Luokittelusta ja määrittelystä maantieteellinen tutkimus on varmastikin pääsemättömissä, mutta sen ei tarvitse tarkoittaa lukkiutumista tietynlaisiin sosiaalsiin, kulttuurisiin ja poliittisiin järjestyksiin.

KIRSI PAULIINA KALLIO

*Suomen Akatemia / Yhdyskuntatieteiden laitos,
Tampereen yliopisto*